

Ο Μοσκώβ Σελήμ, Γεώργιος Βιζυηνός

Γράφτηκε μετά το 1886 και θεωρείται το αριστούργημα του Βιζυηνού. Βρέθηκε μέσα στα χειρόγραφα του και δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στην εφημερίδα Εστία με τον υπότιτλο «Η ιστορία ενός στρατιώτη», όταν ο ίδιος νοσηλευόταν στο Δρομοκαΐτειο (1895). Είναι η ιστορία ενός απλοϊκού Τούρκου που, περιφρονημένος από τον πατέρα του, επιζητεί τη δικαίωση μέσα από τον ηρωισμό στο πεδίο της μάχης. Αδικείται όμως και από την πατρίδα του όταν βλέπει το παράσημο της ανδρείας που του ανήκε να δίνεται σε ένα λιποτάκτη. Αιχμάλωτος στους Ρώσους συγκινείται από την ανθρωπιά και την καλοσύνη τους και επιστρέφοντας στο πατρικό του σπίτι, όπου έχουν πέσει πολλές συμφορές, τους περιμένει ως λυτρωτές. Απομονωμένος από όλους, θεωρείται από τους ομοεθνείς του τρελός. Λίγο πριν πεθάνει όμως επανέρχεται «στα λογικά του» και ξαναβρίσκει τον πατριωτισμό του.

Ο χώρος και ο χρόνος

Ο χώρος: Ένα μέρος του κειμένου που ανθολογείται διαδραματίζεται στην Ανατολική Θράκη, κοντά στην πηγή Καϊνάρτζα, όπου βρίσκεται το σπίτι του Μοσκώβ-Σελήμ. Με την αφήγηση του Μοσκώβ-Σελήμ μεταφερόμαστε στο πατρικό του σπίτι, στο χαρέμι ενός μπέη, αλλά και στα μέτωπα της στρατιωτικής δράσης του ήρωα.

Ο χρόνος: Στο διήγημα υπάρχουν αρκετές ιστορικές αναφορές, όπως στον Κριμαϊκό πόλεμο (1854-1856) και στα πολεμικά γεγονότα από το 1875 (επανάσταση της Ερζεγοβίνης και μάχη της Πλεύνας). Ο χρόνος της ιστορίας (του μύθου) εκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του Μοσκώβ-Σελήμ, ενώ ο χρόνος της αφήγησης καλύπτει μόνο λίγες μέρες: την ημέρα της γνωριμίας αφηγητή- ήρωα, το επόμενο πρωινό και τη μέρα του θανάτου του Μοσκώβ-Σελήμ, που συντελείται σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο.

Τα κύρια πρόσωπα είναι: ο αφηγητής, ο Μοσκώβ-Σελήμ, η μητέρα και ο πατέρας του.

Ο ήρωας

Ο ήρωας περιγράφεται στο διήγημα εκτεταμένα: η περιγραφή αρχίζει περιφερειακά (το σπίτι του, η καταγωγή του, η πολύχρονη στρατιωτική θητεία του, η αιχμαλωσία του στη Ρωσία και η μανία του με τους Ρώσους, η στάση των άλλων απέναντί του, το υποκοριστικό Μοσκώβ, οι ασχολίες του) και επικεντρώνεται στον ίδιο, ιδιαίτερα στην εξωτερική του εμφάνιση. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι οξυδερκείς παρατηρήσεις και η λεπτή ειρωνεία του αφηγητή απέναντί του. Είναι αξιοσημείωτη

η αμοιβαία συμπάθεια και η επικοινωνία που αναπτύχθηκε ανάμεσα στον ήρωα και τον αφηγητή, στοιχείο που προδιαθέτει για την εξομολόγηση του Μοσκώβ-Σελήμ σχετικά με τις παιδικές εμπειρίες του. Η έκβαση του έργου είναι ανατρεπτική: ο ήρωας πεθαίνει ευτυχισμένος επειδή συνειδητοποιεί την ιδεολογική πλάνη στην οποία βρισκόταν. Έτσι, στο τέλος του διηγήματος ο συγγραφέας αποκαθιστά τον «εθνισμό» του ήρωά του.

Η τεχνική

Το διήγημα έχει πολυεπίπεδη διαστρωμάτωση: κινείται στο χώρο της ηθογραφίας και περιέχει στοιχεία κοινωνικά και ψυχογραφικά. Ο Βιζυηνός θεωρείται «ανατόμος» της ψυχής. Πετυχαίνει να διεισδύσει με ρεαλιστικό τρόπο στην ψυχή των προσώπων και να σκιαγραφήσει το χαρακτήρα τους. Στο συγκεκριμένο διήγημα απεικονίζει με νατουραλιστικό τρόπο «μια ψυχοπαθολογική περίπτωση», ενός απλού ανθρώπου που η μοίρα δε στάθηκε ευνοϊκή απέναντί του. Ο Βιζυηνός έχει την ικανότητα να κατανοεί το πολυσύνθετο και αντιφατικό βάθος των ανθρώπων, να ψυχολογεί και να ξεδιπλώνει βαθμιαία τις πτυχές των χαρακτήρων. Ψυχογραφεί τον ήρωά του μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο με τρόπο νατουραλιστικό (με την παρατήρηση και την καταγραφή).

Το κοινωνικό πλαίσιο

Μέσα από την ιστορία του Σελήμ μπορεί κανείς να διαπιστώσει συμπτώματα παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, τον οθωμανικό τρόπο ζωής, τα ήθη και τα έθιμα και το κοινωνικό πλαίσιο.

Κείνα τα χρόνια στη Θράκη, Έλληνες Βούλγαροι Τούρκοι ζούσαν μαζί, πλάι-πλάι. Ακόμα και οι Ρώσοι. Ο Βιζυηνός δεν εξετάζει την εθνική και φυλετική τους προέλευση. Ούτε και νοιάζεται για τη θρησκεία τους. Όλοι τους είναι άνθρωποι κι έχουν τα ίδια δικαιώματα στην καρδιά του. Θαυμάσια, θα μπορούσε τα διηγήματα αυτά ν' ανήκουν στην Τουρκική, τη Βουλγαρική και τη Ρωσική λογοτεχνία. Τον άνθρωπο ξεχώρισε ο Βιζυηνός στο πρόσωπο του Μοσκώβ-Σελήμ κι όχι τον Τούρκο. Το ίδιο κάνει κι ο Τούρκος Μοσκώβ-Σελήμ, όταν μένει κατάπληκτος από την ανθρωπιά των Ρώσων. Χαίρεται την ανθρωπιά τους την ωραία συμπεριφορά τους προς τους αντίπαλους αιχμαλώτους του πολέμου και ημερεύει, αλαφρώνει, λευτερώνεται από το θρησκευτικό και εθνικιστικό φανατισμό.